

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра туристичного і готельно-ресторанного бізнесу
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 242 «Туризм»
за магістерською програмою професійного спрямування
«Економіка та організація туристичної діяльності»
(назва магістерської програми)

за темою: **«Формування ринку освітнього туризму в Одеському регіоні»**

Виконавець:

студентка 6 курсу 10 групи ЦЗФН

Гайченко Валентина Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

к.п.н, ст.викладач кафедри ТіГРБ

(науковий ступінь, вчене звання)

Мартинова Наталя Степанівна

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Актуальність теми дослідження. Туризм в Україні може і повинен стати експортоорієнтованим видом економічної діяльності. У світовій практиці на туристичну галузь припадає понад 28 % загального обсягу експорту послуг. В Україні частка туристичних послуг значно менша і сягає лише понад 8 % загального обсягу експорту послуг.

Одними з перспективних експортних туристичних послуг в світовій практиці є послуги освітнього туризму. Провідним європейським країнам притаманна значна питома вага іноземців серед студентів, що здобувають освіту на комерційній основі. Зокрема, безумовним лідером серед європейських країн є Великобританія, Франція, Німеччина. В Україні питома вага іноземців серед студентів поки що мала, але фіксується зростання попиту на освіту в Україні з року в рік, що свідчить про низьке використання наявних резервів надання освітніх послуг для іноземців.

Роль вищої освіти, як фактору економічного розвитку, на сьогодні дедалі зростає. Освітні послуги привертають все більше уваги громадськості, освіта втрачає кордони. Сучасний стан показників сфери вищої освіти та позиція України на глобальному ринку освітніх послуг спонукає до формування стратегії розвитку освітнього туризму як в Україні в цілому так в її регіонах, а також реалізації стратегічних цілей та завдань на рівні держави, регіонів та територіальних громад та окремих ВНЗ, що відповідатиме викликам сьогодення.

Регіони України, зокрема Одеський, мають значний та різноманітний туристично-рекреаційний потенціал, зумовлений вигідним геополітичним положенням та природно-кліматичними умовами, який може бути затребуваний як на внутрішньому, так і на міжнародних туристичних ринках.

Отже, необхідне формування дієвих регіональних механізмів стимулювання розвитку всіх складових ринку послуг освітнього туризму, що має стати передумовою реалізації потенціалу туристичної індустрії Одеського регіону у складі національного освітнього туризму.

Суттєвий внесок у вирішення питань розвитку туризму в Україні зробили такі вчені, як С. Андрейчук, В. Гайрапетян, В. Герасименко, В. Кравець, С. Мельниченко, І. Сікорська, Л. Ткачук, Т. Оболенська, І. Пасінович, Т. Пасічник, Л. Петрова, О. Хомерікі, І. Черниш та інші.

Теоретичним підґрунтям, що ілюструє сутність і особливості освітнього туризму виступають вітчизняні та зарубіжні дослідження П. Бубенка, А. Лебедєва, А. Ніколаєвої, М. Певзнера, Б. Річі, О. Клока, Ю.Коренко, Н.Козлової, Ю.Сергєєвої.

Необхідність формування напрямів, моделей розвитку освітнього туризму на рівні регіону, зокрема, Одеського регіону як перспективного з т.з. попиту потенційних споживачів послуг освіти зумовили актуальність вибору теми дослідження.

Практична значущість. Проведені дослідження розширюють і поглиблюють знання про розвиток освітнього туризму в Одеському регіоні та м.Одеса, розкривають можливості потенціалу Одещини у контексті їх використання для реалізації цілей освітнього туризму. Також розроблено

пропозиції щодо перспектив розвитку освітнього туризму в Одеському регіоні та м.Одеса в структурі інноваційних освітніх кластерів.

Робота містить *елементи наукової новизни*, зокрема, при визначенні змісту понять «послуги освітнього туризму», «потенціал ВНЗ для розвитку освітнього туризму», «кластер освітнього туризму».

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-практичних засад функціонування та розвитку ринку послуг освітнього туризму Одеського регіону в структурі національного та міжнародного ринку освітнього туризму з урахуванням кращих світових тенденцій та зберігаючи національні та місцеві традиції.

Реалізація поставленої мети зумовила потребу розв'язання таких *завдань*:

- визначити сутність освітнього туризму, особливості послуг освітнього туризму, а також роль освітнього туризму в розвитку національного та регіонального туристичних ринків в Україні за показником академічної мобільності;
- дослідити пропозиції послуг міжнародного освітнього туризму в світі та в Україні;
- проаналізувати потенціал ВНЗ України та Одеського регіону у розвитку ринку освітнього туризму за показником академічної мобільності;
- оцінити привабливість послуг освітнього туризму для споживачів освітніх послуг у ВНЗ України та Одеського регіону;
- сформулювати стратегічні та операційні цілі розвитку ринку освітнього туризму в Україні та Одеському регіоні;
- визначити перспективи розвитку освітнього туризму в Одеському регіоні в структурі кластерного утворення.

Об'єктом дослідження є процес стратегічного управління розвитком освітнього туризму в Україні та її регіонах, зокрема, Одеському.

Предметом дослідження є науково-прикладні аспекти формування складових стратегії розвитку освітнього туризму в Україні та її регіонах, зокрема, Одеському.

Об'єктом дослідження є ринок послуг освітнього туризму в Одеському регіоні.

Предметом дослідження є теоретико-практичні засади функціонування та розвитку ринку послуг освітнього туризму Одеського регіону в структурі національного та міжнародного ринку освітнього туризму.

Теоретичною основою роботи служать праці вітчизняних та закордонних учених з проблем класифікації видів туризму та туристичних послуг, регіонального розвитку туризму, проблем функціонування та розвитку системи вищої освіти, теоретичних та практичних засад формування й функціонування туристичних кластерів, інші джерела.

Інформаційною базою для роботи послужили нормативно-правові акти та програмні документи в сфері туризму, вищої освіти, регіонального

розвитку, статистичні дані галузевих збірників, звіти та програмні документи Одеської обласної адміністрації, Одеської міської ради, звіти та маркетингові дослідження ДП «Український центр міжнародної освіти», звітні матеріали та дані туристичних операторів та освітніх агенцій та ін.

У роботі знайшли своє застосування наступні методи дослідження: комплекс методів наукового пізнання, які застосовуються до окремих структурних елементів роботи. Застосовано загальнонаукові і спеціальні методи: теоретичного узагальнення; групування, порівняння; графічний метод; аналізу та синтезу; структурно-логічний.

Структура та зміст дипломної роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 103 сторінки машинописного тексту. Робота містить 17 таблиць, 25 рисунків, список використаної літератури складається із 65 найменувань.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано тези: Гайченко В.О. Оцінка привабливості послуг освітнього туризму у ВНЗ Одеського регіону / В.О. Гайченко //Туристичний та готельно-рестораний бізнес: Світовий досвід та перспективи розвитку для України: Матеріали Всеукраїнської науков-практичної конференції студентів, аспірантів, та вчених (м. Одеса, 2022 р.) / Одеський національний економічний університет. – Одеса: ОНЕУ, 2022.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В першому розділі **«Теоретичні засади формування та розвитку ринку послуг освітнього туризму»** ми дійшли наступних висновків.

Розглянуто теоретичні засади формування та розвитку ринку послуг освітнього туризму. В наукових дослідженнях освітній туризм розглядається як сучасний феномен, здатний забезпечити додаткові валютні надходження до бюджету держави, регіонів та окремих ВНЗ. Визначено особливості послуг освітнього туризму. Здебільшого споживачами послуг освітнього туризму є молодь. Крім того, освітній туризм за організаційною формою є міжнародним та має певну сезонність, що пов'язано з навчальним процесом. Також зазначено на ролі освітнього туризму в розвитку національного та регіонального туристичних ринків в Україні за показником академічної мобільності в межах кластерного підходу до розвитку територій.

Обґрунтовано, що шляхом розвитку ринку освітнього туризму в Україні та збільшення валютних надходжень в бюджет країни, її регіонів та в бюджети окремих ВНЗ є збільшення кількості та якості пропозицій академічних програм іноземним студентам.

У другому розділі **«Дослідження розвитку ринку послуг освітнього туризму в Одеському регіоні в структурі національного»** міститься наступне.

Проведено дослідження пропозиції послуг міжнародного освітнього туризму в світі та в Україні. Проаналізовано потенціал ВНЗ України та Одеського регіону у розвитку ринку освітнього туризму за показником академічної мобільності. Здійснено оцінку привабливості послуг освітнього туризму у ВНЗ України та Одеського регіону. Визначено, що сталий розвиток освітнього туризму в Україні – актуальне завдання, яке постає на державному і регіональному рівнях, на рівні окремих ВНЗ.

Можно говорити про розвиток усіх основних послуг ринку освітнього туризму в Україні та її регіонах; але на жаль, виїзний освітній туризм поки що має тенденцію к стійкому зростанню.

Початкова стадія розвитку вітчизняного в'їзного освітнього туризму зобов'язує вивчати та аналізувати зарубіжний досвід діяльності, отримувати уроки для створення та відповідності якості вітчизняного освітнього ринку туристичних подорожей до світових вимог. Але при цьому, постає необхідність використовувати туристичний потенціал студентських центрів в Україні – м.Київ, м.Харьків, м.Одеса у підвищенні рівня академічної мобільності задля сталого розвитку освітнього туризму в регіонах України.

У третьому розділі **«Перспективи розвитку освітнього туризму в Одеському регіоні»** визначено наступне.

В роботі запропоновано стратегічні та операційні цілі розвитку ринку освітнього туризму в Україні та Одеському регіоні. Окреслено перспективи розвитку освітнього туризму в Одеському регіоні в структурі кластеру.

Підвищення конкурентоспроможності української освіти на міжнародному ринку освітніх послуг вимагає узгоджених заходів та дій як з боку самих вітчизняних освітніх установ, їх викладацьких колективів, так і на рівні місцевої влади (територіальних громад, регіональної влади) та на загальнодержавному рівні, координації зусиль багатьох міністерств та відомств у рамках єдиної державної стратегії в цій сфері.

Для визначення стану та перспектив розвитку освітнього туризму в Одеському регіоні та м. Одеса зокрема нами проведено SWOT-аналіз, який підтвердив значний потенціал регіону у розвитку послуг освітнього туризму на туристичному ринку; але для цього необхідно посилити слабкі сторони та мінімізувати загрози.

Одеський регіон та, зокрема, м.Одеса може розвиватися як студентській освітній центр; для цього нами запропоновано створення спеціалізованого кластеру. З метою популяризації регіону серед потенційних споживачів послуг освітнього туризму ми пропонуємо провести широкомасштабну акцію-опитування: «Одеський регіон очима іноземних студентів: соціологічний аналіз»; представлений свій погляд на питання дослідження. Також для розвитку внутрішнього освітнього туризму запропоновано програми прийому студентських груп в м.Одеса.

ВИСНОВКИ

Поняття освітнього туризму та визначення його місця серед спектру туристичних послуг має неоднозначне тлумачення і нечіткі межі по відношенню до інших видів туризму: наукового, культурного, пізнавального, спортивного. В наукових дослідженнях освітній туризм розглядається як сучасний феномен, який має періодизацію історії його розвитку та є феноменом сучасності.

Ключовою ознакою для визначення місця освітніх послуг у межах туристичних є мета візиту. Метою є отримання освітніх послуг. Це доводить доцільність розгляду освітнього туризму як виду підприємницької діяльності у сфері послуг здатної створювати дохід. Аналіз класифікаційних ознак туристичних послуг дозволяє стверджувати, що їх специфіка полягає, перш за все, у конкретизації споживача, адже здебільшого споживачами послуг освітнього туризму є молодь. Крім того, освітній туризм за організаційною формою є міжнародним та має певну сезонність, що пов'язано з навчальним процесом.

Ринок туристичних послуг відіграє важливу роль у розвитку національної економіки держави з огляду на його можливість забезпечити виконання економічних, соціальних, гуманітарних функцій, створити передумови для прискореного зростання суміжних секторів. Важливо зазначити, що механізм функціонування регіональних ринків туристичних послуг має базуватися з урахуванням того, що туристичний регіон є частиною загальнодержавного економічного простору.

Формування регіонального туристично-рекреаційного кластеру пов'язано із ринковим позиціонуванням певної території, розробкою регіонального бренду та покращення іміджу регіону. Створення й розвиток кластерів є важливим фактором сталого розвитку туристичного бізнесу в регіоні та стимулом для залучення інвесторів.

Сфера туризму, як вид економічної діяльності, є ефективним засобом притоку іноземної валюти в бюджет держави та її регіонів. Збільшення таких надходжень можливо шляхом інтеграції з іншими видами економічної діяльності, які належать до інших сфер. Однією з них є сфера освіти.

Отже, шляхом розвитку ринку освітнього туризму в Україні та збільшення валютних надходжень в бюджет країни, її регіонів та в бюджети окремих ВНЗ є збільшення кількості та якості пропозицій академічних програм іноземним студентам. Нами зроблено спробу висвітлити можливості пропозиції професійних освітніх програм для відчизняного споживача в контексті послуг внутрішнього освітнього туризму. Такі напрями ми вважаємо найбільш потрібними та актуальними для туризму України та, зокрема, Одеського регіону.

Міжнародні освітні подорожі в XXI столітті є багатоаспектним видом діяльності, в якому виділяють типи програм, цінкові категорії, тривалість, способи розміщення, кількість учасників та їх вікові групи. У навчальних програмах, які пропонуються враховують оптимальну за ефективністю

кількість годин на основний та супроводжуючі курси, відпочинок та інші позанавчальні заходи. Як правило, у вартість освітніх подорожей закладаються витрати на ознайомлення з країною, її історією, географією, місцевими особливостями та пам'ятками.

Наявність міжнародних та регіональних освітніх асоціацій говорить про зростаючу зрілість та професіоналізм галузі міжнародного освітнього туризму. Добре організовані та авторитетні національні асоціації важливі для зміцнення позицій, захисту інтересів, цілеспрямованого та ефективного використання наявних ресурсів у межах окремої держави.

В цілому можна говорити про розвиток усіх основних послуг ринку освітнього туризму в Україні та її регіонах; але нажаль, виїзний освітній туризм поки що має тенденцію к стійкому зростанню.

Початкова стадія розвитку вітчизняного в'їзного освітнього туризму зобов'язує вивчати та аналізувати зарубіжний досвід діяльності, отримувати уроки для створення та відповідності якості вітчизняного освітнього ринку туристичних подорожей до світових вимог. Але при цьому, постає необхідність використовувати туристичний потенціал студентських центрів в Україні – м.Київ, м.Харків, м.Одеса у підвищенні рівня академічної мобільності задля сталого розвитку освітнього туризму в регіонах України.

Згідно з результатами дослідження ДП «Український державний центр міжнародної освіти» щодо привабливості української вищої освіти для іноземних громадян більшість студентів обирають Україну через якість освіти, вартість навчання та визнання диплому на батьківщині. Ми конкуруємо в переважній більшості з ВНЗ Китаю та країнами ЄС. Студенти задоволені навчанням у своїх ВНЗ, але б хотіли вплинути на якість освіти, рівень міжнародного співробітництва та інфраструктуру ВНЗ. Основним джерелом інформації про навчання в конкретних ВНЗ є «сарафане радіо».

Іноземні студенти, які навчаються в ОНМУ найчастіше позитивно відгукуються про місто Одеса, де нині проходять навчання у вищій школі. Характеризуючи місто, вони намагаються давати йому приємні відгуки. Зокрема, Одесу вони знаходять, перш за все: гарною, працьовитою, спокійною, культурною. Ставлення до міста, порівняння його з попереднім місцем проживання, аналіз характеристик міста – все це, з одного боку, може бути чинником оцінки рівня соціально-психологічного самопочуття, але, з іншого боку, отримані висновки можуть бути екстраполовані і загалом на імідж української регіональної вищої школи. Так, наприклад, порівняння характеристик міста у студентів, яким воно подобається, та студентів, яким воно не подобається, дозволяє говорити про те, що імідж України та її регіонів на міжнародному ринку освітніх послуг залежить не тільки від якості послуг, але й від позиції місцевого населення щодо іноземних громадян, що приїхали в країну.

Дивлячись на результати досліджень уподобань молоді різних регіонів України, в тому числі м.Одеси, ми можемо сказати, що основною тенденцією у виборі туристичного продукту молодими людьми є неоднорідність та низьких стан розвитку молодіжного туризму загалом. Незважаючи на це,

популярними серед українських студентів є освітні тури, у яких є можливість відвідування різноманітних конференцій, симпозіумів, брати участь у дослідженнях тощо. Крім того вони цікавляться культурним надбанням місць відвідування, велика частка студентів приділяє увагу відвідуванню музеїв, галерей та інших культурних центрів.

В Україні та її регіонах, зокрема, Одеському, як економічна категорія, освітній туризм знаходиться на етапі становлення. Потенціал освітніх послуг, що супроводжують освітній туризм, в зовнішньоекономічній діяльності не виправдано недооцінюється, або ігнорується, зокрема коли мова йде про пошуки альтернативних джерел економічного розвитку.

В основу формування стратегії розвитку освітнього туризму у тому числі покладена необхідність розвитку освітніх послуг як виду економічної діяльності. Особливість освітнього туризму, а саме його міжнародний вимір, обумовлює розгляд експортоутворюючого значення освітніх послуг.

Проблеми розвитку освітнього туризму в Україні знаходяться на перетині інтересів держави, освіти та науки, а також мають безпосередню залежність від стану розвитку інфраструктурного забезпечення проживання іноземців.

Виходячи з того, що найбільший вплив на чисельність іноземних студентів вказують соціально-побутові, культурно-оздоровчі та соціально-економічні умови їх проживання. Саме їх покращення має стати ціллю розвитку освітнього туризму у ВНЗ як України в цілому так її регіонів.

Підвищення конкурентоспроможності української освіти на міжнародному ринку освітніх послуг вимагає узгоджених заходів та дій як з боку самих вітчизняних освітніх установ, їх викладацьких колективів, так і на рівні місцевої влади (територіальних громад, регіональної влади) та на загальнодержавному рівні, координації зусиль багатьох міністерств та відомств у рамках єдиної державної стратегії в цій сфері.

Для визначення стану та перспектив розвитку освітнього туризму в Одеському регіоні та м. Одеса зокрема нами проведено SWOT-аналіз, який підтвердив значний потенціал регіону у розвитку послуг освітнього туризму на туристичному ринку; але для цього необхідно посилити слабкі сторони та мінімізувати загрози.

Одеський регіон та, зокрема, м.Одеса може розвиватися як студентській освітній центр; для цього нами запропоновано створення спеціалізованого кластеру. З метою популяризації регіону серед потенційних споживачів послуг освітнього туризму ми пропонуємо провести широкомасштабну акцію-опитування: «Одеський регіон очима іноземних студентів: соціологічний аналіз»; представлений свій погляд на питання дослідження. Також для розвитку внутрішнього освітнього туризму запропоновано програми прийому студентських груп в м.Одеса.

АНОТАЦІЯ

Гайченко В.О., «Формування ринку освітнього туризму в Одеському регіоні»

Кваліфікаційна робота на здобуття магістра зі спеціальності
«Туризм» за магістерською програмою професійного спрямування
«Економіка та організація туристичної діяльності»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2021 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є ринок послуг освітнього туризму в Одеському регіоні в структурі національного туристичного ринку.

В роботі розглядаються теоретичні засади формування та розвитку ринку послуг освітнього туризму, зокрема, розкрито сутність феномену освітнього туризму, визначено особливості послуг освітнього туризму, а також зазначено на ролі освітнього туризму в розвитку національного та регіонального туристичних ринків в Україні за показником академічної мобільності в межах кластерного підходу до розвитку територій. Проведено дослідження пропозиції послуг міжнародного освітнього туризму в світі та в Україні. Проаналізовано потенціал ВНЗ України та Одеського регіону у розвитку ринку освітнього туризму за показником академічної мобільності. Здійснено оцінку привабливості послуг освітнього туризму у ВНЗ України та Одеського регіону.

Запропоновано:

- стратегічні та операційні цілі розвитку ринку освітнього туризму в Україні та Одеському регіоні;
- перспективи розвитку освітнього туризму в Одеському регіоні в структурі кластеру.

Ключові слова: освітній туризм, міжнародний освітній туризм, послуги освітнього туризму, регіональний ринок послуг освітнього туризму, академічна мобільність, кластер освітнього туризму

ANNOTATION

Haichenko V.O., « Formation of the market of educational tourism in the Odessa region»

Qualifying work on obtaining a Master degree in the specialty «Tourism»
under the program «Economy and organization of tourism activities»
Odessa National Economic University, Odessa, 2021

This thesis consists of three chapters. The object of the study is the market of educational tourism services in the Odessa region in the structure of the national tourist market.

The paper discusses the theoretical foundations of the formation and development of the market of educational tourism services, in particular, reveals the essence of educational tourism phenomenon, identifies the features of educational tourism services and also notes the role of educational tourism in the development of national and regional tourism markets in Ukraine in terms of academic mobility within the cluster approach to the territories development. The offers of international educational tourism services in the world and in Ukraine were studied. There is analyzed the potential of Ukraine and Odessa region universities in the development of educational tourism market in terms of academic mobility. The attractiveness of educational tourism services in universities of Ukraine and Odessa region was assessed.

Suggested:

- strategic and operational goals of educational tourism market development in Ukraine and Odessa region;
- prospects for the development of educational tourism in the Odessa region in the structure of the cluster.

Key words: educational tourism, international educational tourism, educational tourism services, regional market of educational tourism services, academic mobility, cluster of educational tourism